

Doktori értekezés tézisei

Nádasy László Zoltán

Gödöllő

2022

Települési faegyedek településképi jelentősége

Nádasy László Zoltán

Budapest

2022

A doktori iskola

megnevezése: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola

tudományága: agrár-műszaki

vezetője: Dr. Bozó László

egyetemi tanár, DSc, MHAS

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Környezettudományi Intézet

Témavezető: Dr. Illyés Zsuzsanna

egyetemi docens, CSc

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

.....

Az iskolavezető jóváhagyása

.....

A témavezető jóváhagyása

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

A településeken belül elhelyezkedő faegyedek sokféle értéket hordoznak, többek között a településkép fontos alkotóelemei. Habár ma sokféle módszer létezik a fák értékelésére, a fák településarculati, karaktert befolyásoló jelentőségét a vizsgálatok és értékelések során még kevésbé szokás figyelembe venni. Hazánkban az elmúlt évtizedben ugyanakkor jelentősen kibővült a településképvédelemmel foglalkozó szabályozási és szakmai eszközrendszer, amely beemelte a településképvédelmet a települések rendezési eszközei közé. Ezzel elvi lehetőség született a településképi jelentőségű faegyedek vizsgálatára és meghatározására is. Az arculati és örökségvédelmi helyi szabályozások gyakorlati eredménye azonban még kérdéses.

Napjainkban korábban sosem tapasztalt tömegességben vannak jelen a fák a városokban. A beépített területeken megjelenő fákra irányuló szakmai és közösségi figyelem az utóbbi évtizedekben fokozatosan nőtt és mára az egyik legjelentősebb tájépítészeti, településtervezési és –üzemeltetési szakmai kérdéssé vált. Mindezek mellett ugyanakkor a faegyedek településképi jelentősége hazánkban kevésbé kutatott téma. Ahhoz, hogy településképvédelmi szempontból a fák megfelelő kezelése lehetséges legyen, a faállomány differenciálására, a településképi szempontból legértékesebb faegyedek kiválasztására alkalmas módszertan kidolgozására van szükség.

Kutatásom tárgya a települési faegyed: a település beépített területén elhelyezkedő, fásszárú, egy vagy több törzzsel vagy törzsszerű fásodó résszel rendelkező, élő növényegyed, mely önmagában szemlélhető és a településképre hatást gyakorol.

Kutatásom fő célja a települési faegyedek településképi értékességének meghatározására szolgáló vizsgálati és értékelési módszertan kidolgozása volt. Ennek érdekében

- áttekintettem a faállomány településképi szerepének alakulását,
- megvizsgáltam a faegyedek védelmére vonatkozó hazai szabályozást, különös tekintettel a településképi jelentőségre.
- elemeztem a jelenlegi faértékelési módszertanok gyakorlati alkalmazhatóságát településképi szempontból,
- számba vettem a településképi szempontból jelentős fák meghatározásának előkészítési lehetőségeit, vizsgáltam a szemléltethetőség és a látványtérbeli elhelyezkedés befolyásoló szerepét.

Elméleti kutatásaimat két, eltérő léptékű mintaterületen végzett terepi felmérésekkel támasztottam alá,

- megvizsgáltam a földrajzi és környezeti adottságok jelentőségét a fák jelentőssé válásában,
- megismételt terepi felméréssel meghatároztam a településképi értékesség változását okozó, a településképi értékességet veszélyeztető folyamatokat,
- terepi, percepció-alapú közvélemény-kutatással vizsgáltam, hogy a településképi értékesség mennyiben tekinthető közösségi, az egyéni preferenciákon túlmutató értéknek,
- a kapott eredmények alapján elemeztem a terepi szemrevételezés alapján értékesnek meghatározott fák jellemzőit, azok beépítési környezetét.

A gyakorlati alkalmazás számára meghatároztam a terepi értékelés módszerét és az értékes fákra vonatkozó javasolt szabályozásokat.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatásom két alapvető pillérre alapoztam: az elméleti háttérkutatásra és a mintaterületeken végzett vizsgálatokra.

Az **elméleti háttérkutatás** az irodalmi áttekintést, az egyedi fákra vonatkozó hazai eszközrendszer helyzetének vizsgálatát és a mintaterületi kutatások előkészítését szolgáló megalapozást foglalja magában. Az irodalomkutatás részeként összesen 85 településképi arculati kézikönyv, településképi-védelmi rendelet és helyi építési szabályzat áttekintésével feltérképeztem a hazai településképi-védelmén belül a faegyedek szerepét és helyzetét is.

A terepi vizsgálatok elméleti megalapozása részeként foglalkoztam a faegyedek szemléltethetőségével, valamint azzal is, hogy különböző nyilvánosan elérhető adatforrások és adatbázisok mennyire alkalmasak településképi szempontú vizsgálatok előkészítésére.

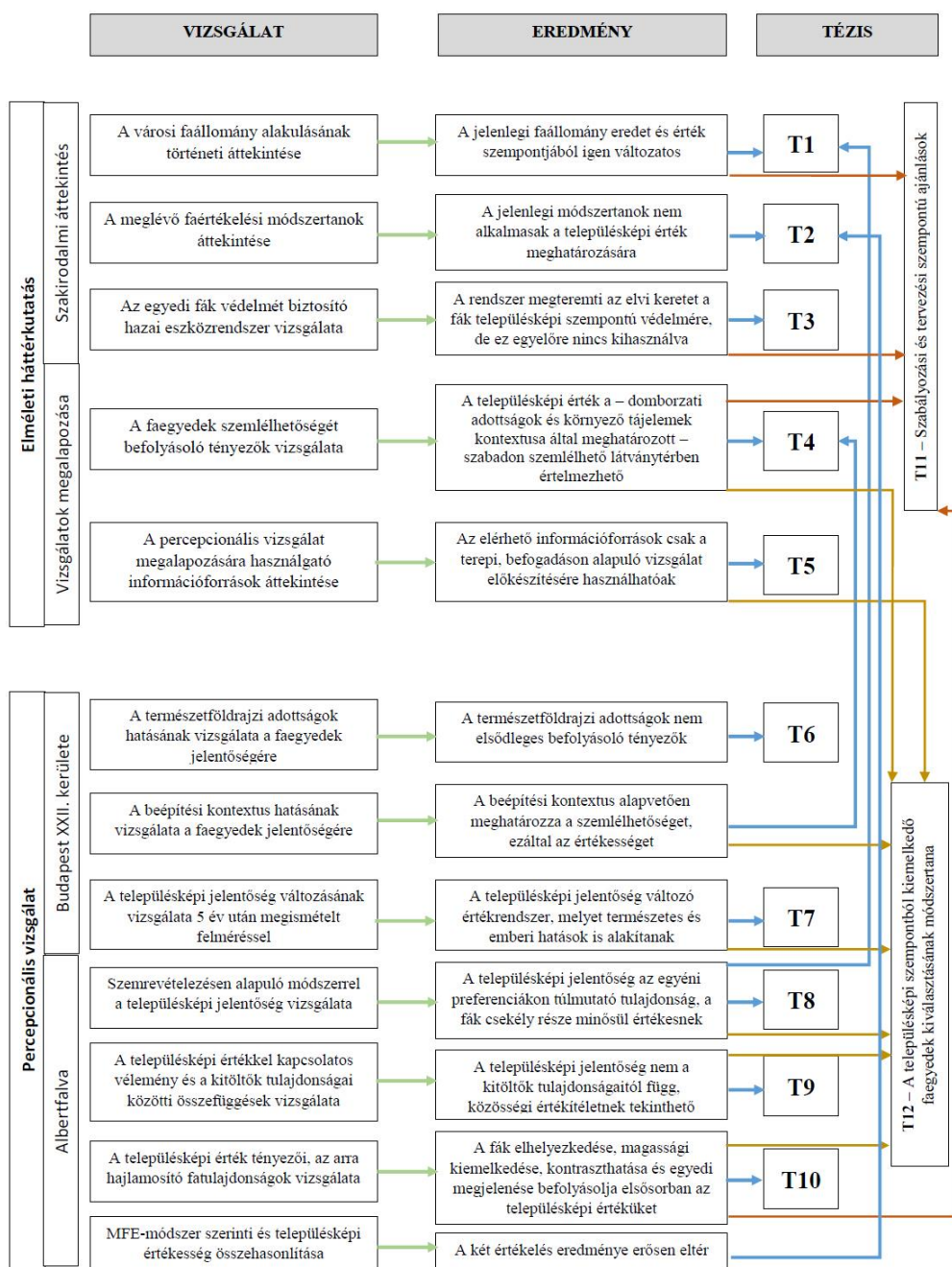
Terepi kutatásaimat Budapest XXII. kerületében, illetve a főváros XI. kerületében, Albertfalva egy részén kijelölt mintaterületeimen végeztem.

A XXII. kerületben egy 2016-ban elvégzett felmérésre alapozva megvizsgáltam a természetföldrajzi adottságok szerepét a fák értékességében, valamint a beépítési kontextus meghatározó szerepének mértékét. Megismételt monitorozás módszerével számba vettem az értékesség változásait és kategorizáltam az ezek mögött meghúzódó okokat.

Albertfalvi kutatási mintaterületem közterületről látható faállományát közösségi megkérdezésre alapuló, percepcionális jellegű vizsgálat alapján értékeltem. Többváltozós statisztikai elemzéssel kutattam, hogy milyen hatása van a kitöltők egyes tulajdonságainak a faválasztási preferenciákra, ezzel vizsgáltam, hogy mennyire tekinthető közösségi értékítéletnek a fák településképi jelentősége. Ezt követően megállapítottam a fák azon tulajdonságait, amelyek a településképi jelentőséget növelhetik, azt indokolhatják.

A mintaterület faállományát a Magyar Faápolók Egyesületének módszertana alapján is értékeltem, majd ezt követően összehasonlítottam a percepcionális közvélemény-kutatás eredményeivel. Mintaterületi kutatásaim eredményei alapján meghatároztam az egyedi fák településképi jelentőségének belső és külső tényezőit, változásának okait és a településképi jelentőség alapján történő értékelés lehetőségeit.

Kidolgoztam a faegyedek településképi jelentőségének értékelési módszertanát, javaslatokat fogalmaztam meg arra vonatkozóan, hogy a településképi jelentőségű faegyedekkel kapcsolatos feladatokat hogyan lehet hatékonyan integrálni a hazai jogi és szakmai eszközrendszerbe.

1 ábra: a kutatás módszertani felépítése

3. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Tézis 1: Megalapozó vizsgálataim feltárták, hogy a magyar városok jelenlegi faállománya több hullámban, jelentős részben spontán folyamatok során alakult ki és mára igen változatos értéket képviselő egyedekből áll. A két mintaterületen végzett vizsgálataim igazolták, hogy a kiemelkedő településképi értéket képviselő fák a települési állomány csekély részét alkotják.

Tézis 2: A hazai és nemzetközi faértékelési módszertanok áttekintése alapján megállapítottam, hogy a jelenleg alkalmazott faértékelési módszertanok nem alkalmazhatóak a fák településképi jelentőségének értékelésére. Az albertfalvi mintaterületemen végzett vizsgálat kimutatta, hogy a településképi értékességi adatok és az MFE-módszerrel történő értékelésével kapott adatok alapján a legértékesebb egyedek köre eltér egymástól. Ebből következik, hogy a településképi jelentőség értékeléséhez új módszertanra van szükség.

Tézis 3: Az egyedi fák védelmét biztosító hazai jogi és szabályozási eszközrendszer áttekintése és 85 hazai önkormányzat településképi arculati kézikönyvének (TAK), településképi védelméről szóló rendelet (TKR) és helyi vagy kerületi építési szabályzata (HÉSZ) tartalmi vizsgálata alapján megállapítottam, hogy bár az egyedi fák településképi szempontú védelme számára rendelkezésre áll a jogi keretrendszer, ez az esetek nagy többségében nincsen megfelelően kihasználva. Így a települési fák településképi védelmi helyzete ma Magyarországon szakmai szempontból nem kielégítő.

Tézis 4: Áttekintettem a faegyedek szemlélhetőségét, a települési látványtérben való megjelenését befolyásoló tényezőket, a domborzatot és a beépítési kontextust. Példák és sematikus ábrák segítségével kimutattam, hogy a fák saját belső tulajdonságai (mérete, alakja) mellett a települési kontextusuk alapvetően meghatározza településképi potenciáljukat. A Budapest XXII. kerületében végzett mintaterületi vizsgálatok adatainak elemzésével is alátámasztottam, hogy a beépítési kontextus azáltal, hogy meghatározza köz számára megnyitott területekről szabadon szemlélhető területeket, erősen befolyásolja a faegyedek településképi jelentőségét. Megállapítottam, hogy a felmérés során a településképi érték csak a szabadon bejárható területről feltáruló látványtérben álló faegyedek esetében értékelhető, illetve értékelendő.

Tézis 5: A szabadon elérhető információ- és adatforrások, vizuális eszközök vizsgálatával kimutattam, hogy azok, bár a felmérés megalapozásának fontos eszközei, önmagukban nem alkalmasak a fák településképi szerepének megállapítására. Megállapítottam, hogy ezek az információforrások a hiteles felméréshez elengedhetetlen terepi, vizuális befogadáson alapuló vizsgálat előkészítésére használhatóak.

Tézis 6: Budapest XXII. kerületének 698, értékesként azonosított fájának elemzése alapján megállapítottam, hogy a természetföldrajzi adottságok (talaj, tengerszint feletti magasság) nem elsődlegesen meghatározó tényezők a faegyedek településképi jelentőségének szempontjából. Kimutattam, hogy a természetföldrajzi adottságok csak közvetett hatással lehetnek arra, hogy milyen taxonok válnak településképi szempontból meghatározóvá.

Tézis 7: A XXII. kerületi 2016. évi adatsor 2021-ben megismételt vizsgálatával bebizonyítottam, hogy a településképi jelentőségű fák dinamikus, változó értékrendszert alkotnak. Kategorizáltam a fák településképi szerepét befolyásoló és veszélyeztető legjelentősebb tényezőket. Megállapítottam, hogy számottevő összefüggés van az építési tevékenység és az értékes fák településképi jelentőségének megszűnése között, így kijelenthető, hogy a legfőbb veszélyeztető tényezőnek az építési tevékenység tekinthető.

Tézis 8: Albertfalvi mintaterületemen végzett, közvélemény-kutatáson alapuló vizsgálattal igazoltam, hogy egyes faegyedek településképi jelentősége a fák egyéni preferenciákon túlmutató tulajdonságának tekinthető. Többváltozós statisztikai elemzésével kimutattam, hogy a faegyedek taxonhoz köthető dendrológiai értéke, kora, őshonossága és egészségi állapota önmagában nem jelent meghatározó tényezőt a településképi jelentőség szempontjából.

Tézis 9: Többváltozós statisztikai módszerekkel kimutattam, hogy a fák településképi jelentőségével kapcsolatos értékelés a felmérők nemétől, életkorától és lakóhelyétől függetlenek, így közösségi felméréssel is kutatható. A szakértők és nem szakértők csoportjainak eredményei alapján megállapítható, hogy a településképi érték a felmérők szakirányú ismereteitől is független, így általános értéknek tekinthető.

Tézis 10: Albertfalvi mintaterületem településképi szempontból legjelentősebb fáinak vizsgálata alapján meghatároztam azon tulajdonságokat, amelyek meghatározzák a fák településképi jelentőségét. Ezen tulajdonságok (kiemelt lokáció, kontraszt, vertikális kiemelkedés, egyedi megjelenés) azonosítása lehetővé teszi a potenciálisan kiemelkedő jelentőségű fák körének pontosabb meghatározását.

Tézis 11: Megfogalmaztam azokat a lépéseket, amelyek az egyedi fák településképi jelentőségének megőrzését integrálhatják a hazai településképvédelmi eszközrendszerbe, a jogszabályi környezetbe és a tájépítészeti tervezési gyakorlatba .

Tézis 12: Kutatási eredményeimre alapozva azonosítottam a településkép szempontjából legértékesebb faegyedek kiválasztásának és kataszterezéséhez szükséges előzetes szűrési, terepi vizsgálati és utókövetési elemeket és ez alapján megalkottam egy részvételi alapú értékelési módszertant.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Eredményeim alapján kidolgoztam a településképi jelentőségű faegyedek leválogatásának, vizsgálatának és kataszterezésének javasolt módszertanát, mely három egymást követő egységből áll.

Az előkészítő fázis lépései:

1. **Akadálytalanul szemlélhető tér lehatárolása.**
2. **Előszűrés.**

A terepi fázist a következő lépések alkotják:

3. **A résztvevők tájékoztatása.**
4. **Terepi felmérés és értékelés.**

Az utólagos adatfeldolgozási fázis lépései:

5. **Adatok ellenőrzése és rendszerezése.**
6. **Az adatok terepi pontosítása és kiegészítése.**
7. **A településképi szempontból értékes fák kataszterének elkészítése.**

A felmért, települési arculatot meghatározó faegyedek listája a későbbiekben rendszeresen monitorozandó.

A településképi jelentőségű faegyedekre vonatkozóan ajánlásokat, javaslatokat tettem mind a hazai szabályozásba, mind pedig a tájépítészeti tervezési gyakorlatban történő integrálásra.

A szabályozási környezetre vonatkozó ajánlásaim a következők:

A **Településképi Arculati Kézikönyvek**re vonatkozó ajánlásokban – és ezáltal az ezek alapján készülő kézikönyvekben is – hangsúlyosabbá kell tenni a faállomány jelentőségét. Fontos, hogy a jó példák között is szerepeljenek településképi szempontból kiemelkedő jelentőségű faegyedek.

A **településkép védelméről szóló rendeletek**re vonatkozó ajánlásokban ki kell emelni, hogy a településképi szempontjából legkiemelkedőbb faegyedeket helyi védelem alá kell vonni,

A **fás szárú növények védelméről szóló kormányrendelet** módosításával lehetővé kell tenni, hogy a fák kivágásának engedélyeztetése során a faegyed

településképi szerepe is figyelembe vehető legyen akár az engedély megtagadása, akár a pótlási kötelezettség megállapítása esetében.

A **településrendezési tervekben** a kataszterbe vett fákat szabályozási elemként fel kell tüntetni. A településképi jelentőségű faegyedekre vonatkozó szabályozást úgy kell megalkotni, hogy a fák helyén építési hely ne lehessen kijelölhető.

A tájépítészeti tervezési gyakorlatra vonatkozóan az alábbi ajánlásokat tettem:

A meglévő, azonosítottan **településképi jelentőségű faegyedek környezetének tervezésekor** arra kell törekedni, hogy a fák szemléltethetősége, településképi szerepe ne csökkenjen.

A meglévő, de településképi szempontból **nem különösebben értékes fák** **álló állományok felújítása, tervezése** során alapvetően arra kell törekedni, hogy a településképi potenciált jelentő tulajdonságok a jövőben minél előnyösebben befolyásolhassák a településképet.

Új növényállomány telepítésekor, fásítási terv készítésénél vagy egyedi fák ültetésekor fontos szakmai feladat a településképi potenciál vizsgálata és figyelembevétele a tervezéskor.

5. A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

Folyóiratcikkek

Nádasy László, Valánszki István (2021): Perceptonal analysis of the role of individual trees in the urban image/ Faegyedek településképi jelentőségének percepcionális vizsgálata : a case study in Budapest/ budapesti esettanulmány. 4D Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat/ Journal of Landscape Architecture and Garden Art. No. 60. pp. 64-77. Budapesti Corvinus Egyetem. Budapest. ISSN 1787-6613

Kató Eszter, **Nádasy László Zoltán** (2017): Inventorying trees of local significance at the SZIE Department of Landscape Protection and Reclamation. *Chimica | Acta Scientiarum Transylvanica*, 25/3, 2017. pp. 110-117. ISSN 1842-5070

László Z. Nádasy, Zsuzsanna Illyés, Gábor Sándor (2019): The Role of Individual Trees in the Protection of Urban Image. *Proceedings of the Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning*: 6 pp 1-11 Paper 28. ISSN 2642-338X 2326-9936

Nádasy László Zoltán, Illyés Zsuzsanna, Gergely Attila (2022): The perceptual value of individual trees as cityscape elements – a case study in Albertfalva, Budapest. *Proceedings of the Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning* ISSN 2642-338X 2326-9936 (befogadva)

Illyés Zsuzsanna, **Nádasy László** (2020): Fásítsunk a táj örömére! *Kertészet és Szőlészet* 69 15 p. 6. ISSN 0023-0677

Konferencia-kiadványokban megjelent munkák

Nádasy László, Illyés Zsuzsanna (2017): Fák helyi településképi értékességének megállapítása terepi fakataszterezési módszerekkel. In: Blanka V., Ladányi Zs. (szerk.): *Interdiszciplináris táj kutatás a XXI. században. VII. Magyar Tájökológiai Konferencia tanulmányai. U-GEO Alapítvány és Szegedi Tudományegyetem Földrajzi és Földtudományi Intézet. Szeged. 2017. május 25-27. pp. 462-469. ISBN 978-963-306-542-6*

Illyés Zsuzsanna, Varga Dalma Erzsébet, Földi Zsófia, **Nádasy László** (2021): A belterületek tájkarakter alapú kutatása In: Fodor Marietta, Bodor-Pesti Péter, Deák Tamás (szerk.): *Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly (LOV) Tudományos Ülésszak : Összefoglalók. pp. 65-66.*

Egyéb szakmai munkák

Dánszentmiklós, védett fák és fasorok természetvédelmi kezelési terve (2022). Dánszenmiklós. Vezető tervező: Dr. Boromisza Zsombor, beosztott tervezők: **Nádasy László**, Erdei Tímea, Lugosi Flóra.

Illyés Zsuzsanna, Gergely Attila, Hubayné Horváth Nóra, **Nádasy László Zoltán**, Sándor Gábor (2017): Táj- és településképvédelmi tanulmány Budafok-Tétény értékes fái tekintetében 2016.